

İŞGALDAN AZAD OLUNMUŞ TORPAQLARDA TÜTÜNÇÜLÜYÜN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Qabil Kazımov

*Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu,
qabil.adiloglu@yahoo.com*

Prezidentin tapşırıq və tövsiyələri ilə yenidən dirçəldilən kənd təsərrüfatı sahələrindən biri də tütünçülüdür. Tütünçülük respublikamızda əsasən Şəki-Zaqatala bölgəsində yayılsa da, hazırda bu areal daha da genişlənməkdədir. Bir sıra rayonlarda tütün sahələri ötən ilə nisbətən xeyli artmışdır. Bunun bir səbəbi dson zamanlar sahibkarlara göstərilən diqqət və qayğı, eləcə də tütün məhsullarının şirkətlər tərəfindən öncədən müqavilə əsasında alınmasıdır. Yəni, artıq təsərrüfat sahibləri öz məhsullarını satmaq problemi ilə qarşılaşmırlar. Hazırda respublikamızda tütünün əkini ilə bir sıra şirkətlər məşğul olur. Bu şirkətlər məhsul istehsalçıları ilə müqavilə bağlayaraq ayrı-ayrı regionlarda tütün əkini həyata keçirir. Ona görə də regionlarda tütün əkilən sahələr də ildən-ilə artmaqdadır.

Azərbaycanda tütünçülüyn mövcud vəziyyəti, tütünçülüyn elmi əsaslarla inkişafı və bu sahə üzrə yüksək sənaye potensialının yaradılması XX əsrin 70-ci illərinin başlanğıcına təsadüf edir. Həmin illərdə Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən uğurlu aqrar siyasət nəticəsində Azərbaycanda tütünçülük çox sürətlə inkişaf etdirilmiş, bu sahənin böyük sənaye potensialı yaradılmışdır. Həmin illər respublika tütün istehsalına görə Moldova və Ukraynadan sonra 3-cü yeri tuturdu. 1986-cı ildə ölkəmizdə rekord miqdarda 16,7 min hektar sahədən 65,2 min ton tütün məhsulu istehsal olunmuşdur. Ölverişli torpaq-iqlim şəraitinə malik olan respublikamızın şimal rayonları olan Qax, Balakən, Şəki, Oğuz, Zaqatala və digər münbit torpaq sahələrinə malik ərazilərdə geniş sahələrdə tütün bitkisi əkilirdi. Tütün istehsalı yüksək rentabelliyə malik olduğuna görə sonradan onun istehsalı Şəki-Zaqatala bölgəsindən Lerik-Yardımlı, Kəlbəcər-Laçın, eyni zamanda ölkənin Qərb bölgələrinə kimi genişləndirildi və ümumilikdə 21 rayonda tütünçülüyn inkişafına təkan verildi.

Tütün yarpaqlarının düzmədən topa halında xüsusi qurudulması üçün Zaqatala rayonunda 56 ədəd, Qax rayonunda 56 ədəd, Şəki rayonunda 86 ədəd, Balakən rayonunda 60 ədəd, Oğuz rayonunda 10 ədəd müasir tipli "Rillo Burners"(Bolqarıstan), "Dekloit" (İtaliya) markalı quruducu kameralardan istifadə olunur.

Azərbaycanda tütünçülük aqrar sahənin vacib tarixi ənənələri olan iqtisadi cəhətdən ən gəlirlili əkinçilik sahəsindən biri sayılır. Bu sahədə əkinçilik mədəniyyətinin yüksəldilməsi, qiymətli və keyfiyyətli məhsul istehsalına təminat verən müasir becərmə texnologiyasının və dünya təcrübəsinin tətbiq edilməsini tələb edir. Ölkəmizdə iqtisadi cəhətdən gəlirlili sahə sayılan tütünçülüyn şöhrətinin yenidən bərpa edilməsi üçün Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və "Tabaterra" QSC tərəfindən bir sıra zəruri tədbirlər həyata keçirilməkdədir.

Bu sahənin inkişafında məqsəd istehsal edilən tütünün, xüsusilə "Virciniya" və "Berley" tipli tütünlərin çəkim keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, insan orqanizminə zərərli təsirini azaltmaqla siqaret çəkənin sağlamlığını qorumaqdan ibarətdir. Vaxtı ilə dünyada mövcud olan 5 tütün tipindən 4-ü Azərbaycanda əkilirdi. Tütün dağlıq və dağətəyi rayonların iqtisadiyyatında çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Hazırda tütün sənayesinin ətirli və keyfiyyətli sortlara böyük ehtiyacı vardır.

Tütün sortlarının torpaq-iqlim şəraitinə, becərmə və qurudulma texnologiyasına tələbi çox müxtəlifdir. Hətta eyni botaniki sort müxtəlif torpaq iqlim şəraitində səpin norması, hektara əkilən bitki sıxlığı, səpin sxemi, becərmə və qurutma texnologiyası tələb edir.

Respublikamızda tütün bitkisinin çoxdan əkilib becərilməsinə baxmayaraq əl əməyinin mexanikləşdirilməsi, elmin nailiyyətləri və qabaqcılların iş təcrübəsinin tətbiqi olduqca aşağı səviyyə

dədir. Tütün istehsalının indiki səviyyəsi sənayenin tələbatını ödəmir. Ölkəmizin torpaq iqlim şəraiti imkan verir ki, tütün sahələrini genişləndirməklə sənayenin tütün xammalına, xüsusən ətirli tütünlərə olan tələbatını ödəmək mümkün olsun. Əvvəllər Sovetlər Birliyi zamanı respublikamızda iriyarpaqlı İmmunnı-580, Zaqatala-67, Zaqatala iriyarpaqlısı, Ostrolist-1519; ortayarpaqlı (yarımətirli) Trapezond-93, Trapezond-219 və xırda yarpaqlı Samsun-959, Dübək-2898 sortları geniş sahələrdə əkilib becərilirdi. Lakin göstərilən tütün sortları əsasən əl əməyindən istifadə etməklə becərilirdi. Belə ki, əllə dərilərək çox böyük zəhmət hesabına ipə düzülür, qurudulması üçün xüsusi talvarlar tələb olunur, açıq şəkildə əldə daşınır. Bunlar isə tütünün keyfiyyət göstəricilərinə mənfi təsir göstərir.

Keyfiyyətli tütün xammalı istehsal etmək üçün becərilən sort əsas meyardır. Lakin müxtəlif aqrotekniki, gübrələmə, qurutma texnologiyası tətbiq etməklə sortun keyfiyyətini idarə etmək mümkündür. Respublikamızda Virciniya tipli "CC-35" və "Kokker 347" sortları rayonlaşıb istehsalata təhvil verilmiş, "Virciniya-55", "Virciniya-386", "Virciniya-548", "Virciniya RGH 4", "Virciniya GL 26", "Virciniya GL 939", "Virciniya RVH 2310" və "Berley" sortları isə hal-hazırda sınaqdan keçirilir. Sortun yetişdirilməsi, sahəyə əkilmiş becərmə texnologiyası, yarpaqların qurudulması tam mexanikləşdirilib və istehsal şəraitinə görə yerli tütünlərdən kəskin fərqlənir.

Virciniya tipli ətirli tütün sortları tez yetişən olmaqla əl əməyini xeyli dərəcədə yüngülləşdirir. Həmçinin bu sortlar ipə düzülmədən xüsusi kameralarda qurudulur, sıxıcı aparatlar vasitəsilə kip şəklində bağlanaraq daşınması üçün texnikadan istifadə olunur. Virciniya tütünləri keyfiyyət baxımından yerli sortları xeyli üstələyir. Belə ki, azot gübrəsinə az tələbkar olmaqla əlverişli becərmə texnologiyasının, yaxşı çəkim keyfiyyətinin, həmçinin əmtəlik məhsulun tərkibində şəkərlərin çox, nikotinin az olması ilə fərqlənirlər.

Vaxtilə tütün bitkisi azad olunmuş torpaqlarda geniş sahələrdə becərilirdi. Ona görə də həmin torpaqlarda tütünçülüyn yenidən bərpa olunmasına böyük ehtiyac vardır. Bununla həm bölgənin inkişaf etdirilməsinə, həm də respublikada tütünçülüyn genişlənməsinə nail olmuş olarıq. Virciniya tipli tütün sortlarının əkin sahələrini artırmaqla əldə olunan gəlirlərin çoxalmasına zəruri şərait yaranmış olar.